

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

ACTUALIZATION OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF MILITARY PSYCHOLOGISTS IN THE CONDITIONS OF THE WAR PERIOD IN UKRAINE: ANALYTICAL REVIEW

Лучанінова О. П.

Доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-2205-547X

Olha Luchaninova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Leading Researcher at the Department of Information and Analytical Support of Education,
V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Представлено короткий аналітичний огляд вітчизняної й закордонної періодики щодо проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України. У результаті здійсненого аналізу наукових, літературних, аналітичних джерел з'ясовано, що проблема фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України знаходиться на піку актуалізації та загострення. Метою статті є здійснення короткого аналітичного огляду вітчизняної та закордонної періодики щодо проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України; узагальнення отриманої аналітичної інформації в межах прикладного дослідження й врахування перспективи й завдань нового дослідження. У дослідженні застосовано комплекс методів: інтерпретаційно-аналітичний – для розкриття теоретичних основ проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України; теоретичне узагальнення та класифікація – для систематизації наукових доробків вітчизняних і закордонних дослідників, аналізу нормативних документів та різних, дотичних до теми, інформаційних джерел. Зауважено, що суттєвою допомогою у вирішенні проблеми підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду є досвід США, Ізраїлю. Розкрито основні дві складові підготовки військових психологів: психологічне здоров'я самого психолога та якість навчання через психологічний досвід. Діяльність військового психолога у воєнний період сприяє гармонізації взаємодії офіцерів у проблемних ситуаціях; посередницька діяльність психолога є складовою його практичного досвіду. З'ясовано, що роль військового психолога під час воєнних дій зростає в разі: від відповідальності за психічний та емоційний стан військовослужбовців до алгоритму роботи військового психолога. Виявлено, що за кордоном підготовка військових психологів – це комплексна підготовка, яка включає теоретичні знання, практичні навички, розвиток особистісних якостей та адаптацію до специфічних потреб військового середовища. В Україні навчання військових психологів спрямоване на формування у них професійних знань, умінь та навичок, необхідних для надання кваліфікованої психологічної допомоги військовослужбовцям у складних умовах військового середовища.
Ключові слова: підготовка військових психологів; алгоритм роботи військового психолога; складові підготовки військових психологів; воєнний період.

A brief analytical review of domestic and foreign periodicals on the problem of professional training of military psychologists in the conditions of Ukraine's war period is presented. As a result of the analysis of scientific, literary, and analytical sources, it was found that the problem of professional training of military psychologists in the conditions of Ukraine's war period is at the peak of its relevance and acuteness. The purpose of the article is to provide a brief analytical review of domestic and foreign periodicals on the problem of professional training of military psychologists in the conditions of Ukraine's war period; to summarize the analytical information obtained within the framework of applied research and to take into account the prospects and tasks of new research. The study uses a set of methods: interpretative and analytical – to reveal the theoretical foundations of the problem of professional training of military psychologists in the conditions of Ukraine's war period; theoretical generalization and classification – to systematize the scientific achievements of domestic and foreign researchers, analyze regulatory documents and various information sources related to the topic. It is noted that the experience of the United States and Israel is of significant help in solving the problem of training military psychologists in wartime conditions. The two main components of the training of military psychologists are revealed: the psychological health of the

psychologist himself and the quality of training through psychological experience. The activities of a military psychologist during wartime contribute to the harmonization of interaction between officers in problematic situations; the mediating activities of a psychologist are part of his practical experience. It has been established that the role of military psychologists during military operations has increased significantly: from responsibility for the mental and emotional state of military personnel to the algorithm of work of a military psychologist. It has been found that abroad, the training of military psychologists is comprehensive, including theoretical knowledge, practical skills, personal development, and adaptation to the specific needs of the military environment. In Ukraine, the training of military psychologists is aimed at developing the professional knowledge, skills, and abilities necessary to provide qualified psychological assistance to military personnel in the difficult conditions of the military environment.

Key words: *training of military psychologists; algorithm of a military psychologist's work; components of training military psychologists; wartime.*

ВСТУП

Проблема фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України загострилася через тривалі воєнні дії, потребу таких фахівців на передовій і в мирному житті. Досвідчений військовий психолог будує свою роботу на основі об'єктивного ставлення до проблемної міжособистісної ситуації. Досвід приходить не з часом, а в умовах воєнних дій у пришвидшеному темпі. Військовий психолог для виконання своїх обов'язків повинен мати психологічне здоров'я, яке тісно пов'язане з функціонуванням пізнавальної, мотиваційної, емоційної, вольової та духовної сфер особистості. Усе це залежить від якісної фахової підготовки. Дві складові у підготовці військового психолога – його психологічне здоров'я та якість навчання через психологічний досвід – дозволяють говорити про цю професію як професію для сьогодення й майбутнього, повоєнного періоду України.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Відповідно до поданих вище двох ключових складові у підготовці військового психолога здійснимо короткий огляд літератури. Цікавими для нашого дослідження є публікації про якість навчання через психологічний досвід. Так, Л. Мазуренко розглядає рольові ігри як метод освітньої підготовки військових психологів [12]; у монографії (Н. Пророк, Л. Кондратенко, Л. Манилова та ін.) розкривається інформаційно-психологічна культура працівників освіти в інформаційному суспільстві, що є основою для військових психологів у побудови стійкої освітньої системи, здатної підтримувати учасників навчального процесу в умовах кризи [21]; у колективній монографії (за заг. ред. проф. В. С. Рижикова) описуються інноваційні педагогічні технології та методики в освітньому процесі військових навчальних закладів провідних країн-членів НАТО і України, що є важливим для професійної підготовки й військових психологів зокрема [25]; В. Гаврющенко розкриває основні напрями діяльності військового психолога з гармонізації взаємодії офіцерів у проблемних ситуаціях; організацію посередницької діяльності психолога, яка є складовою його практичного досвіду [6]; М. Тимофієва,

С. Тулевська висвітлюють роль військового психолога під час воєнних дій [27]; необхідним для розуміння проблеми є вивчення інноваційної військової освіти [24]; в методичних рекомендаціях подано алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу ЗСУ [26]; закордонні автори Т. Fosse, R. Buch, R. Säfvenbom та ін. вказують на вплив особистості та самоефективності на академічну та військову успішність: посередницька роль самоефективності, що, на нашу думку, стосується якості підготовки фахівців [5].

Друга складова підготовки військових психологів стосується їхнього психологічного здоров'я. Заслугує на увагу публікація закордонного дослідника Т. Khraban про психологічне благополуччя курсантів під час навчання у військових закладах вищої освіти [8]; J. Raabe, A. Zakrajsek, R. Orme та ін. автори розкривають сприйняття кадрової поведінки, задоволення базових психологічних потреб та мотивація курсантів ROTC Армії США; для військових психологів цей досвід є цінним з точки зору теорії самовизначення [23]; практичний досвід Ізраїлю є актуальним для отримання професії військового психолога [10]; психологічне здоров'я, його структура і критерії [14]; переоптимізація контролю бойового та оперативного стресу [4]; програми та втручання щодо бойового та оперативного стресу [2] та ін.

Проте, на нашу думку, поки що немає достатньо систематизованих і узагальнених наукових розвідок чи праць, у яких би комплексно забезпечувалася якісна підготовка військових психологів з врахуванням реалій воєнного періоду України. Інтерес до професії військового психолога значно виріс після початку повномасштабного вторгнення, але інформація щодо підготовки потребує якісного аналізу.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є здійснення короткого аналітичного огляду вітчизняної та закордонної періодики щодо проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України; узагальнення отриманої аналітичної інформації в межах прикладного дослідження й

врахування перспективи й завдань нового дослідження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано комплекс методів: інтерпретаційно-аналітичний – для розкриття теоретичних основ проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України; теоретичне узагальнення та класифікація – для систематизації наукових доробків вітчизняних і закордонних дослідників, аналізу нормативних документів та різних, дотичних до теми, інформаційних джерел.

РЕЗУЛЬТАТИ

У контексті аналітичного огляду означеної проблеми та розв'язання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» (Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського) ми спираємося на нормативно-правові акти Міністерства оборони України та інших органів державної влади: «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах»; «Про затвердження Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту»; «Про затвердження Інструкції з організації діяльності високомобільних груп внутрішніх комунікацій у Збройних Силах України»; «Про затвердження Інструкції з організації психологічної декомпресії військовослужбовців Збройних Сил України»; «Про затвердження Положення про Психологічну службу Збройних Сил України»; «Про затвердження Положення про пункти психологічної допомоги у ЗСУ»; Стандарт підготовки особового складу Збройних Сил України І-СТ-4 «Індивідуальна підготовка військовослужбовця з психологічної підготовки» тощо [15–20]. Зауважимо, що держава приділяє достатньо уваги проблемі організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України, організації психологічної служби тощо, що є підмурком для розробки навчальних програм із підготовки психологів, й військових психологів зокрема.

У межах дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» було опубліковано наукову продукцію – «Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України», де у

розділі 2 «Історіографія військової психології як науки у контексті інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів» здійснено аналіз військової психології на сторінках випусків журналів «Військова психологія», «Журнал військової соціальної роботи» та «Служба поведінкового здоров'я» за 2024 рік [11]; та бібліографічний огляд «Підготовка військових психологів у системі української освіти через призму історіографії (1991–2024 рр.)» [22]. Ця наукова продукція систематизує проблему підготовки військових психологів й окреслює перспективу майбутнього наукового дослідження.

Проаналізуємо детальніше проблему підготовки військових психологів у воєнний період України.

Заклади вищої освіти

Серед закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку військових психологів, можна виокремити Національну академію Національної гвардії України. На гуманітарному факультеті надають такі освітні послуги, завдяки яким майбутній військовий психолог буде не тільки добре знати теоретичні основи, але й володіти рядом спеціальних технік, які він використовуватиме у своїй роботі. Гуманітарний факультет спеціалізується на підготовці військових психологів; фахівців з організації міжнародного співробітництва; з організації зв'язків з громадськістю; з організації роботи з особовим складом; з організації культурно-просвітницької роботи [3].

Завдання щодо діагностування та надання первинної психологічної допомоги у випадках отримання бойового стресу або бойової психічної травми військовослужбовцем покладається на психологів. Саме тому необхідною умовою під час фахової підготовки є психологічна здоров'я самих військових психологів. Викладачам під час підготовки варто вказати на роль військового психолога під час воєнних дій та особливості діяльності на передовій, що відрізняє їх від цивільних психологів.

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ) (кафедра військової психології та педагогіки); Національний університет оборони України (НУОУ) Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП) є провідними військовими та навчальними закладами, де готують за спеціальністю «Військова психологія». Ці заклади перелаштувалися на нові підходи у підготовці військових психологів, надаючи послуги як класичного навчання на бакалавраті та в магістратурі, так і короткострокові курси, наближені за тематикою, до бойових умов й призначені для осіб з вищої психологічною освітою. Рис 1. яскраво ілюструє важливість підготовки військового психолога під час воєнних дій.

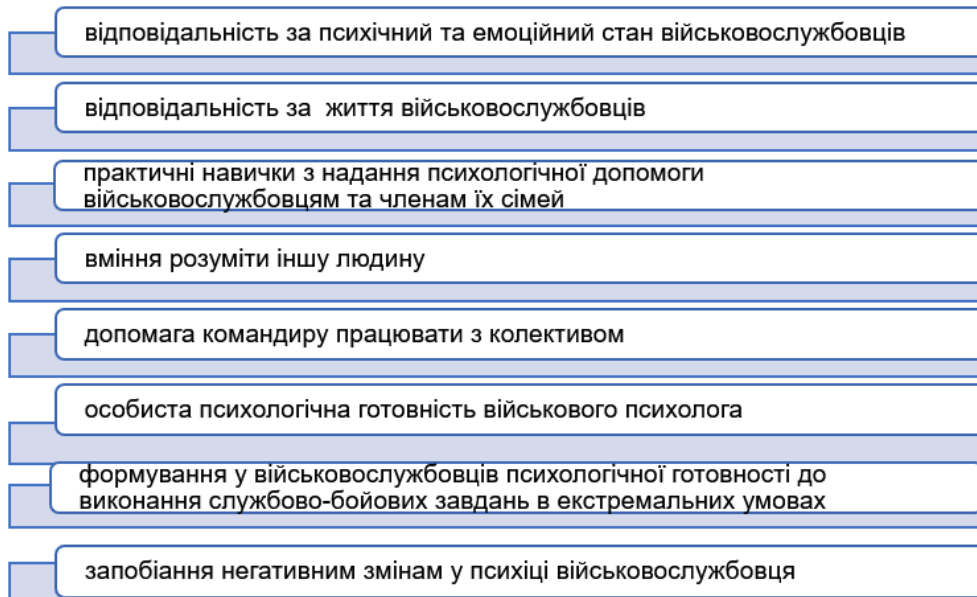

Рис. 1. Дії військового психолога під час воєнних дій

Джерело: [27]

Викладачі розуміють, що сьогодні на передовій психолог несе відповідальність за здоров'я особового складу і його готовність до виконання завдань за призначенням не тільки тому, що є помічником командира підрозділу, а й тому, що змінився баланс між напрямками роботи – більше часу на навчання та психологічну допомогу з відновлення особового складу. Викладачі удосконалюють напрями свого професійного й психологічного розвитку, щоб бути і цікавими, і корисними для здобувачів: делінквентна поведінка військовослужбовців, феноменом міжособистісної толерантності, психологія відхильної поведінки та проблематика саморегуляції психічних станів військовослужбовця, військове лідерство і психологічні закономірності функціонування військових колективів. У повоєнний період військові психологи будуть вирішувати проблеми психологічної реабілітації і реадaptaції військовослужбовців, тому знання, отримані у закладі вищої освіти, й досвід на передовій будуть вирішальними у професійній діяльності військового психолога [3].

Короткострокові курси підвищення кваліфікації

До вирішення проблеми підготовки військових психологів у воєнний період долучаються організації, готові надати короткострокові курси підвищення кваліфікації. Так, на сайті навчального центру «Кадри ділового світу» [7] діляться інформацією, де можна отримати освіту військового психолога; пропонуються унікальні онлайн-курси військової психології, розроблені провідними фахівцями галузі. Програми курсу відповідають сучасним вимогам та включають актуальні теми, які допоможуть вам здобути впевненість у професії. Сучасні реалії роблять професію військового психолога особливо потрібною.

В Україні відкриваються вакансії, де потрібні кваліфіковані фахівці для роботи з ветеранами, чинними військовими та їхніми сім'ями. Згідно з дослідженнями, 70% військовослужбовців стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), що потребує професійного підходу до їхньої реабілітації. Зауважимо, що такі курси будуть ефективними для осіб з психологічною освітою й досвідом, який буде підсилено реальними знаннями щодо психології ведення війни у XXI столітті та практикою [7]. Названі вище ЗВО можуть мати відповідні програми або курси для військовослужбовців.

Ефективними є тренінги для діючих фахівців. Наприклад, на базі Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова проводять тренінги інструкторів 254-ї групи контролю бойового та оперативного стресу Збройних Сил США в Європі з психологами Збройних Сил України. Учасники-військові психологи відчують на собі дієвість американського «кейс-методу» [1].

Проведене дослідження підтверджує актуальність проблеми підготовки військових психологів у воєнний період України.

Т. Fosse експериментально доводить важливу роль самоусвідомлення і самоприйняття для успішного розвитку особистості; зв'язок сумлінності як з військовою, так і з академічною успішністю, розкриває самоефективність як своєрідний посередник між сумлінністю та продуктивністю навчання і діяльності [5].

Ж. Raabe у своєму дослідженні зазначає, що серед курсантів спостерігається високий відтік кадрів, усе ж підготовка людей для участі через цілу низку матеріальних і нематеріальних факторів стимулює мотивацію зацікавленості службою в збройних силах [23]. У професійній підготовці

військових психологів це відіграє роль маркера сили волі й психологічного здоров'я.

Психологічна культура психолога, й військового зокрема, забезпечує кожному учаснику освіти ресурси для емоційної рівноваги, адаптації до змін і продуктивної роботи в умовах підвищеного стресу [24].

Д. Соорер та ін. описує участь військових у програмах, спрямованих на вирішення бойового або оперативного стресу в умовах розгортання, операції або польових операцій. Програми мають високий рівень доказовості та класифіковані за допомогою багаторівневої моделі профілактики, які можуть бути інструментом для військового психолога [2].

На думку М. Dixon, система контролю бойового та оперативного стресу (COSC) довела свою стійкість як модель використання ресурсів психічного здоров'я для максимізації бойової ефективності підрозділів та індивідуальних показників особового складу [4]. Це доводить, що для армії головне – психологічне здоров'я солдатів, яке здебільшого забезпечується діяльністю військових психологів. Короткий аналітичний огляд дає нам можливість порівняти підготовку військових психологів за кордоном і в Україні.

Д. Оржешко, досліджуючи мілітарне самоприйняття курсантів у теоретичному й практичному аспектах, наголошує на активному сприянні ототожненню слухачів з військовою професією, мілітарними цінностями, фаховою престижністю [13]. У цьому контексті можна говорити про мілітарні цінності (патріотизм, честь, відданість, дисципліну, мужність, справедливість, повагу до життя та гідності людини) саме військового психолога.

Досвід приходить через практику, тож під час рольових та ділових ігор майбутні військовослужбовці вчаться бути толерантними, комунікабельними, критично мислити, ухвалювати складні військові рішення [12]. Для військового психолога важливо не тільки є знання законів комунікації, але й вміння їх застосовувати. Неофіційно військового психолога на передовій сприймають як капелана, який словом підтримує, зцілює, надихає, бо комунікативна компетентність – не тільки комплекс знань, а й можливість мовленнєвого досвіду переконання й допомоги у професійній діяльності.

Психологічне здоров'я військового психолога є гармонією між тілесною, вольовою, емоційною, інтелектуальною, соціальною, духовною підструктурами його особистості з іншими людьми. Психологічне здоров'я як динамічна сукупність психічних властивостей особистості, забезпечує гармонію між потребами особистості й навколишнім світом [14].

В. Гаврющенко наполягає, що військовий психолог свою діяльність не будує на основі об'єк-

тивного ставлення до проблемної міжособистісної ситуації; він не має залежати від думки опонентів; його позиція – безоціночність, щоб безапеляційно підводити учасників психологічного впливу до аналізу й оцінки їхніх дій; допомогти прогнозувати рішення і наслідки [6].

ДИСКУСІЯ

У цій частині ми б хотіли наголосити на тому, що, працюючи в межах дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний період України» відділу з інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, було сплановано декілька підтем дослідження, які враховували підготовку військових психологів. Учасниками дослідження опрацьовано великий масив української і закордонної періодики. Оприлюднено наукову продукцію з теми. Так, у довіднику «Психологічний супровід воєнного періоду України» є цілий розділ, в якому висвітлюється проблема підготовки військових психологів [11].

Завдяки дослідженню ми виокремили вектори майбутнього, пов'язаного з підготовкою військових психологів, що актуалізує цю проблему на рівні держави. Ця стаття є однією з небагатьох (дослідження розпочнеться з січня 2026 року), яка виконує роль предтечі у розгортанні майбутнього дослідження. Аналітичний огляд українських і закордонних джерел показав, що за кордоном підготовка військових психологів є комплексною і включає теоретичні знання, практичні навички, розвиток особистісних якостей та адаптацію до специфічних потреб військового середовища. В Україні навчання військових психологів спрямоване на формування у них професійних знань, умінь та навичок, необхідних для надання кваліфікованої психологічної допомоги військовослужбовцям у складних умовах військового середовища. Результат – якість підготовки. Особливості підготовки: вимоги до освіти та досвіду; вміння підтримати дух військовослужбовців в умовах війни тощо. Важливим є вивчення закордонного досвіду.

Професійно виваженим є вивчення ізраїльського досвіду реабілітації ветеранів війни та можливості його екстраполяції в систему підготовки військових психологів в Україні. Ізраїльський підхід є важливим до людей, які пережили військові дії та повернулися до цивільного життя після поранень, інвалідності чи психологічної травми. Цей досвід посідає провідне місце в системі інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки військових психологів, у контексті розробки проблеми реабілітації ветеранів військової служби [10]. Автори дослідили, що важливою умовою ефективності роботи військових психологів є такі аспекти, як бойовий досвід, що дозволяє налагоджувати більш довірчі комунікації в проце-

сі терапії. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), емоційно-фокусована терапія (ЕФТ), експозиційна терапія, групова терапія, техніки релаксації та медитації, техніки саморегуляції – це неповний перелік психологічних технік та методів, якими треба володіти військовому психологу.

Корисним для зацікавленого читача буде бібліографічний огляд «Підготовка військових психологів у системі української освіти через погляд історіографії (1991–2024 рр.)» [22]. Одним із рекомендованих є підручник «Психологічна стійкість воїна» (З. Комар), де у першому розділі «Розвиток військової психології. Основні завдання і особливості роботи військових психологів» якраз і розкриваються: головні завдання військових психологів, військово-психологічний відбір та класифікація, відстеження психологічної бойової готовності, навчання і тренінги психологів; навчання психологічній профілактиці та підтримці; розкриваються етичні правила поведінки американських військових психологів; характеристика штатного військового психолога, його співпраця з іншими військовими службами. Описуються особливості роботи військових психологів у військово-повітряних силах, військово-морському флоті та спеціальних підрозділах, їхні завдання у різних підрозділах. Уважаємо, що досвід, описаний у цьому підручнику, є практичним і корисним під час підготовки українських військових психологів [9].

Аналітичний огляд більше двох сотень журналів з психології, десятки статей про військових психологів дозволив виокремити критерії підготовки українських військових психологів, порівняти їх підготовку у мирний та воєнний періоди України, узагальнити цей матеріал для майбутнього дослідження.

Дійсно, відбувається:

Зміна пріоритетів та акцентів: глибоке вивчення природи, симптомів та методів роботи з бойовим стресом, гострими стресовими реакціями, посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими травматичними станами; навчання сучасним методам реабілітації військовослужбовців та ветеранів/ швидким та ефективним методам надання першої психологічної допомоги безпосередньо в зоні бойових дій або одразу після повернення; робота з втратами та горем; профілактика суїцидів та депресивних станів (воєнний період); психологічний відбір та супровід особового складу, профілактика девіантної поведінки, підвищення психологічної стійкості до стресів повсякденної армійської служби, адаптація до військового середовища, психологічна підготовка (мирний час).

Практична орієнтація та імітація реальних умов: навчання максимально наближене до реальних бойових умов: імітація бойових стресів;

польові виходи; взаємодія з ветеранами; реальні кейси (воєнний період); більше теоретичного матеріалу, академічних досліджень, стажувань у військових частинах без безпосереднього зіткнення з бойовими діями (мирний час).

Розширення компетенцій: акцент на психодіагностиці, психокорекції, психологічному консультуванні, тренінгах з розвитку особистісних якостей, а також: методи швидкої діагностики, кризове консультування, робота після бойових завдань для зниження рівня стресу, навчання навичкам самопомогі та взаємодопомогі/зміцнення морально-психологічного стану; психологічна підготовка до полону та після полону (воєнний період); акцент на психодіагностиці, психокорекції, психологічному консультуванні, тренінгах з розвитку особистісних якостей (мирний час).

Розвиток особистісних якостей: додатково: стресостійкість самого психолога, емпатія, лідерські якості та командна робота; розвиток механізмів захисту від впливу травматичного досвіду (воєнний період); акцент на професійній етиці, саморефлексії, емоційній стабільності (мирний час).

Інтеграція з військовою медициною та командуванням: психологи – невід’ємна частина системи надання допомоги та підтримки (воєнний період); Теоретична підготовка, знання військової медицини (мирний час). Джерело: [10; 11; 22; 24; 254 та ін.]. Подана вище інформація підкреслює особливості підготовки військового психолога у воєнний період, а останній критерій наголошує на винятковій ролі діяльності військового психолога.

ВИСНОВКИ

Здійснивши короткий аналітичний огляд щодо актуалізації проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України, робимо висновки, що:

– підготовка військового психолога у воєнний період є більш інтенсивною, практично спрямованою та адаптованою до реальних викликів і вимагає від як глибоких знань, так і виняткової психологічної стійкості, гнучкості та готовності працювати в екстремальних умовах;

– головними критеріями підготовки військових психологів є: зміна пріоритетів та акцентів; практична орієнтація та імітація реальних умов; розширення компетенцій; розвиток особистісних якостей; інтеграція з військовою медициною та командуванням;

– в умовах війни військовий психолог має бути готовим до виконання бойових завдань шляхом надання психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їх сімей; досвід військового психолога відрізняється від досвіду цивільного;

– ізраїльська програма реабілітації військовослужбовців після демобілізації сприяє практичній підготовці військових психологів, які, за-

своюючи досвід іншої країни, орієнтовані на тих, хто готовий воювати, навчають родичів демобілізованого до його повернення додому.

До перспектив дослідження окресленої проблеми можемо віднести теоретичне вивчення критеріїв й з'ясування практичного прояву цих

критеріїв; вивчення досвіду підготовки військових психологів у військових закладах вищої освіти тощо. Матеріал статті й аналітичний огляд стануть початком нового наукового дослідження щодо підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Armiiainform. (2019). Amerykanskyyi «keis-metod» dlia viiskovykh psykholohiv [American «case method» for military psychologists]. *armyinform.com.ua*. <https://armyinform.com.ua/2019/07/30/amerykanskyy-kejs-metod-dlya-viiskovykh-psykholohiv/> [in Ukrainian].
2. Cooper, D. C., Campbell, M.S., Baisley, M., Hein, C. L., & Hoyt, T. (2024). Combat and operational stress programs and interventions: A scoping review using a tiered prevention framework. *Military Psychology*, 36(3), 253–265. <https://doi.org/10.1080/08995605.2021.1968289>. [in English].
3. Department of International Relations, Information and Communication NA NGU. (2023, 21.08). Pidhotovka viiskovykh psykholohiv. Pro rozvytok psykholohii, motivatsiiu kursantiv ta vyklyky sohodennia [Training of military psychologists. About the development of psychology, motivation of cadets and challenges of today]. <https://nangu.edu.ua/news/pidgotovka-viiskovykh-psiologiv-pro-rozvitok-psiologii-motivatsiyu-kursantiv-ta-viklyki-sogodennya> [in Ukrainian].
4. Dixon, M. A., Bohman, T. D., Polk, N. F., Farber, B. C., & Smith, Ch. E. (2025). Reoptimizing Combat and Operational Stress Control in the U.S. Air Force. *Mil Med*, 190(5-6), 130–134. <https://doi.org/10.1093/milmed/usae420>. [in English].
5. Fosse, T., Buch, R., Säfvenbom, R., & Martinussen, M. (2015). The impact of personality and self-efficacy on academic and military performance: The mediating role of self-efficacy. *Journal of Military Studies*, 6(1), 1–18. <https://doi.org/10.1515/jms-2016-0197> [in English].
6. Havriushchenko, V. V. (2021). Osnovni napriamy diialnosti viiskovoho psykholoha z harmonizatsii vzaiemodii ofitseriv u problemnykh sytuatsiiakh. [Principal directions of a military psychologist's activity harmonizing the interaction between officers in problem situations]. In M.A. Sadova (Ed.), *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Psykholohiia – Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Psychology (Vols 1-6)*. (Vol. 6, pp.39–46). Kyiv : Helvetyka. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.6/07> [in Ukrainian].
7. Kadry dilovoho svitu (2025). Viiskova psykholohiia: profesiia maibutnoho ta unikalni mozhlyvosti navchannia [Military psychology: A profession of the future and unique training opportunities]. *kdm-kursi.com.ua/uk/*. <https://kdm-kursi.com.ua/uk/korisni-statti/viiskova-psiologiya-profesiya-majbutnogo-ta-unikalni-mozhlyvosti-navchannia/> [in Ukrainian].
8. Khraban, T. (2022). Cadets' psychological well-being during training period at military institutions of higher education. *Scientific Journal of Polonia University*, 52(3), 146–155. <https://doi.org/10.23856/5219>.
9. Komar, Z. (2017). Psykholohichna stiiikist voina : pidruch. dlia viisk. psykholohiv. [Psychological resilience of a soldier: textbook for military psychologists]. Kyiv : Posolstvo Velykobrytanii v Ukraini. British Embassy in Ukraine, Stabilization Support Service [in Ukrainian].
10. Luchaninova, O. P., & Pylypchuk, Y. V. (2024). Israeli experience in the rehabilitation of military veterans for the trainingsystem of military psychologists in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 7, 132–140. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745024>.
11. Luchaninova, O. P., Pylypchuk Ya. V., Rashydova S. S., Miskov G. V., Uhlova O. V. (2025). Psykholohichni suprovid voiennoho ta povoiennoho periodiv Ukrainy: informatsiino-analitychnyi dovidnyk [Psychological Support of the Military and Post-War Periods of Ukraine: an Information and Analytical Reference Book]. (O. P. Luchaninova, Sci. Ed.). NAES of Ukraine, TVORI. V. Sukhomlynskyi State Educational Library of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745461> [in Ukrainian].
12. Mazurenko, L. (2024). Rolovi hry yak metod osvitoi pidhotovky viiskovykh psykholohiv [Role-playing games as a method of educational training for military psychologists]. *Perspectives and Innovations of Science – Prospects and innovations of science*, 6(40), 268–275. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-268-275](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-268-275) [in Ukrainian].
13. Orzheshko, D. V. (2024). Militarne samopryiniattia kursantiv: teoretychnyi aspekt [Military self-acceptance of cadets: a theoretical aspect]. *I Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Psykhologichni resursy rozvytku osobystisnoi v umovakh nevyznachenosti osvitnoho prostoru» – I All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Psychological Resources for Personal Development in Conditions of Uncertainty of the Educational Space»* (Kyiv, 23 - 24 zhovtnia 2024 roku), (pp. 161–165). Kyiv : H. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743257/2024.pdf> [in Ukrainian].
14. Pavlik, N. V. (2022). Struktura y kryterii psykholohichnoho zdorovia osobystosti [The structure and criteria of psychological health of personality]. *Psykholohiia i osobystist - Psychology and Personality*, 1, 34–59 <https://psychpersonality.pnpu.edu.ua/article/view/252051>. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.1.252051> [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii diialnosti vysokomobilnykh hrup vnutrishnikh komunikatsii u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Nakaz Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 22.10.2018 r. № 345. [On approval of the Instruction on the organization of the activities of highly mobile internal communication groups in the Armed

Forces of Ukraine: Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine №. 345]. *Dovidnyk MPZ*. <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii psykholohichnoi dekompresii viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy: Nakaz Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 27.12.2018 r. № 462. [On approval of the Instruction on the organization of psychological decompression of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine №. 462]. *Dovidnyk MPZ*. <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Psykholohichnu sluzhbu Zbroinykh Syl Ukrainy: Nakaz Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 04.12.2014 r. № 317. [On approval of the Regulation on the Psychological Service of the Armed Forces of Ukraine: Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine № 317]. *Dovidnyk MPZ*. <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].

18. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii profesiino-psykholohichnoho vidboru u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta Derzhavni spetsialnoi sluzhbi transportu: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 12.09.2022 r. № 272. [On approval of the Instruction on the organization of professional and psychological selection in the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service: Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 272]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-22#Text> [in Ukrainian].

19. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichnu rehabilitatsiiu viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy ta Derzhavni spetsialnoi sluzhby transportu, yaki braly uchast v antyterorystychnii operatsii, zdiisniuvaty zakhody iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh chy vykonuvaly sluzhbovi (boiovi) zavdannia v ekstremalnykh umovakh: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 09.12.2015 r. № 702 (zi zminamy vid 11.12.2019 № 629). [On approval of the Regulation on psychological rehabilitation of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service: Order of the Ministry of Defense of Ukraine № 702] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> [in Ukrainian].

20. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro punkty psykholohichnoi dopomohy u ZSU: Nakaz Holovnokomanduvacha ZS Ukrainy vid 28.07.2020 r. № 99. [On approval of the Regulation on psychological assistance points in the Armed Forces of Ukraine: Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine № 99]. *Dovidnyk MPZ*. <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].

21. Prorok, N. V. Andriyevska, V. V., Boyko, S. T., Hnatiuk, O. V., Kondratenko, L. O., Manilova, L. M., Tsarenko, L. G., Chekster, O. Y., & Vynohradna, O. V. (2017). *Osoblyvosti formuvannia psykholohichnoi kultury pratsivnykiv osvity v informatsiinomu suspilstvi* [Features of the formation of the psychological culture of education workers in the information society: monograph]: Kyiv. «Slovo». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710146> [in Ukrainian].

22. Pylypchuk Y. V. & Uhlova O. V. (2024). *Pidhotovka viiskovykh psykholohiv u systemi ukrainskoi osvity cherez pryzmu istoriografii (1991–2024 rr.): Bibliografichniy ohliad (do 25-richchia DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho)* [Training of military psychologists in the system of Ukrainian education through the prism of historiography (1991–2024): A bibliographic review]. (2024). (Rostoka, M. L. (Ed.); Luchaninova, O. P. Head of scientific research). National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, State Scientific and Educational Library of Ukraine named after V. O. Sukhomlynsky. https://dnbp.gov.ua/my/MilitaryPsy_Bibl_R_vnsaso_2024.pdf [in Ukrainian].

23. Raabe, J., Zakrajsek, R. A., Orme, J. G., Readdy, T., & Crain, J. A. (2020). Perceived cadre behavior, basic psychological need satisfaction, and motivation of US Army ROTC cadets: A self-determination theory perspective. *Military Psychology*, 32(5), 398–409. <https://doi.org/10.1080/08995605.2020.1781028>.

24. Rusnak, I. S. Mirnenko, V. I., Kasianenko, M. Oliferuk, V. & Viter, D. (2021). *Innovatsiina viiskova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku*. [Innovative military education: state and prospects of development]. *Viiskova osvita – Military Education*, 2, 7–17. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-44/9-20> [in Ukrainian].

25. Ryzhkov, V. S. (Ed.). (2018). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii ta metodyky v osvitnomu protsesi viiskovykh navchalnykh zakladiv providnykh krain-chleniv NATO i Ukrainy* [Innovative pedagogical technologies and methods in the educational process of military educational institutions of leading NATO member countries and Ukraine]. Kyiv : NDI VKNU [in Ukrainian].

26. Standart pidhotovky osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy I-ST-4 «Indyvidualna pidhotovka viiskovosluzhbovtiv z psykholohichnoi pidhotovky». [Standard for the training of personnel of the Armed Forces of Ukraine I-ST-4 «Individual training of a serviceman in psychological training».]. (2013). https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/psychological_preparation/standart_pcuxol_pidgotovku2013.pdf [in Ukrainian].

27. Tymofieva, M., & Tulevska, S. (2022). *Rol viiskovoho psykholoha pid chas voienynykh dii* [The role of a military psychologist during military operations]. *Bukovynskyi derzhavnyi medychnyi universytet – Bukovinian State Medical University*. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/rol-vijskovogo-psyhologa-pid-chas-voyennyh-dij/> [in Ukrainian].